

Instytut Turystyki i Rekreacji, Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
Institute of Tourism and Recreation, Academy of Physical Education in Krakow

KRZYSZTOF KAGANEK

***Practising qualified tourism by disabled persons
with appropriateness to disfunction***

**Uprawianie turystyki kwalifikowanej przez osoby niepełnosprawne
w zależności od dysfunkcji**

Turystyka kwalifikowana jest tzw. turystyką właściwą, turystyką sensu stricto i pełni bardzo ważną rolę w życiu człowieka niosąc w sobie elementy rozwijające fizycznie, zdrowotnie, etycznie, estetycznie, moralnie, politechnicznie. Forma ta działa wychowawczo na osoby ją uprawiające, wzbogaca o określoną wiedzę związaną z umiejętnościami turystycznymi i wszechstronną wiedzę o odwiedzanym środowisku. Jest to turystyka o charakterze aktywnym, kreatywnym. Definicję turystyki kwalifikowanej można najprościej przedstawić, że jest to forma do uprawiania której, są potrzebne określone kwalifikacje, umiejętności oraz sprzęt, taki jak np. narty, kajak, rower, itp. Dla osób niepełnosprawnych turystyka jest szeroko pojętą formą rehabilitacji, a ze względu na swój charakter właśnie turystyka kwalifikowana szczególnie jest przydatna w tym procesie. Aktywność w zakresie turystyki kwalifikowanej zapobiega hipokinezji, pozwala wyrwać się z otoczenia, uwierzyć we własne siły, przełamać słabości, integrować się ze społeczeństwem. Jednak te wszystkie elementy następują wtedy, gdy osoba niepełnosprawna uczestniczy w imprezie turystyki kwalifikowanej. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie uczestnictwa osób niepełnosprawnych w turystyce kwalifikowanej. Cel pracy można przedstawić w następujących pytaniach badawczych:

1. Jaka jest struktura uczestnictwa osób niepełnosprawnych w formach turystyki kwalifikowanej w zależności od dysfunkcji?
2. Jaki jest wpływ statusu materialnego osób niepełnosprawnych z poszczególnymi dysfunkcjami na strukturę uczestnictwa w poszczególnych formach turystyki kwalifikowanej?

MATERIAŁ I METODA

Materiał badawczy liczący 979 osób stanowią osoby niepełnosprawne z dysfunkcjami wzroku (334), słuchu (224) i narządu ruchu (421). W grupie badanych było 507 mężczyzn (51,8%) i 472 kobiety (48,2%). Średni wiek w latach wynosił: mężczyzn $45,3 \pm 15,1$, a kobiet $46,5 \pm 19,9$. Różnica między średnim wiekiem mężczyzn i kobiet równa 1,2 lat jest statystycznie nieistotna ($p=0,244$). Materiał zebrano losowo wśród organizacji i ośrodków zrzeszających osoby niepełnosprawne z terenu woj. małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego, świętokrzyskiego, zachodniopomorskiego, środkowopomorskiego. Spośród 979 osób, uprawianie turystyki kwalifikowanej zadeklarowało 513 osób, tj. 52,4 %, natomiast 463 osoby, tj. 47,6% nie uprawiało turystyki kwalifikowanej. W związku z powyższym dla potrzeb niniejszej pracy do dalszej analizy wzięto osoby uprawiające turystykę kwalifikowaną.

Narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz wypełniany przez respondentów w trakcie wywiadu. Pytania zastosowane w wywiadzie były odpowiednio ukierunkowane na cel badań i dotyczyły zagadnień uprawiania turystyki kwalifikowanej przez osoby niepełnosprawne. W badaniach wzięto pod uwagę najbardziej rozpowszechnione formy turystyki kwalifikowanej przedstawione w tabelicy 1.

Zebrany materiał został poddany analizie statystycznej przy zastosowaniu testu do weryfikacji różnicy dwóch frakcji (częstości), oraz testu χ^2 .

WYNIKI BADAŃ

Formy uprawiania turystyki kwalifikowanej przez badanych zostały przedstawione w tabelicy 1. Turystyka piesza nizinna jest najczęściej uprawiana przez badanych. Wśród respondentów uprawiają ją 347 osób, tj 67,6%. Najczęściej turystykę pieszą uprawiają osoby z dysfunkcją wzroku 130 (75,1%), mniej liczną grupę stanowią osoby z dysfunkcjami słuchu - 85 (69,7%), a najbardziej liczną (132) grupę stanowią osoby z dysfunkcją narządu ruchu, jednak częstość jest w niej najmniejsza (60,6%). Równie dość liczną grupę stanowią osoby uprawiające turystykę pieszą górską (275 osób, tj. 53,6%). Najczęściej tę formę uprawiają osoby z dysfunkcją słuchu (76,2%), następnie osoby z dysfunkcją wzroku, 60,7%, a z dysfunkcją narządu ruchu tylko 35,3%.

Trzecią pod względem liczebności stanowią osoby uprawiające turystykę kolarską, którą łącznie wśród badanych uprawia 106 osób (tj. 20,7%). Najczęściej tę formę turystyki uprawiają osoby z dysfunkcją słuchu (36,9%). Dość liczną grupę stanowią osoby z dysfunkcją wzroku (17,3%). Osoby z dysfunkcją narządu ruchu stanowią najmniejszą grupę uprawiających turystykę kolarską (14,2%).

Pozostałe formy turystyki kwalifikowanej są mniej frekwentowane przez osoby niepełnosprawne. Częstość ich uprawiania w poszczególnych dysfunkcjach zawiera się w przedziale od 7,6 do 12,5%. Turystyka kajakowa najczęściej uprawiana jest przez osoby niedowidzące (13,3%), a najmniejszą częstość obserwujemy u osób z dysfunkcją słuchu (5,7%), a z dysfunkcją narządu ruchu 7,3%. W przypadku turystyki żeglarskiej nie obserwuje się wpływu dysfunkcji na częstość jej uprawiania, zaś odpowiednie wartości dla odnośnych dysfunkcji wynoszą: 7,5; 4,9; 6,4%. Natomiast turystyka motorowa jest najczęściej uprawiana przez osoby z dysfunkcją narządu ruchu (14,7%), mniejszą częstość obserwujemy u osób z dysfunkcją słuchu (12,3%), a u osób z dysfunkcją wzroku obserwujemy 2 przypadki (1,2%) uprawiania tej formy turystyki. Turystykę narciarską najczęściej uprawiają osoby z dysfunkcją słuchu (23,8%), natomiast częstość ta u osób z dysfunkcją narządu ruchu wynosi tylko 11%, a w przypadku dysfunkcji wzroku - 6,4% i odnosi się głównie do osób niedowidzących.

Tablica 1. Częstość uprawiania określonych form turystyki kwalifikowanej

L.k.	Formy turystyki	Rodzaj niepełnosprawności														Ra- zem
		Niewi- domi		Ociem- niali		Niedowi- dzący		Głusi		Głucho- niemi		Niedos- łyszący		Narząd ruchu		
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
1	Piesza nizinna	41	83,7	9	81,8	80	70,8	34	69,4	26	65,0	25	75,8	132	60,6	347
2	Piesza górską	26	53,1	7	6,4	72	63,7	42	85,7	24	60,0	27	81,8	77	35,3	275
3	Kolarska	11	22,4	3	27,3	16	14,2	18	36,7	16	40,0	11	33,3	31	14,2	106
4	Kajakowa	7	14,3	4	36,4	12	10,6	3	6,1	4	10,0	0	0,0	16	7,3	46
5	Żeglarska	2	4,1	2	18,2	9	8,0	3	6,1	1	2,5	2	6,1	14	6,4	33
6	Motorowa	1	2,0	0	0,0	1	0,9	11	22,4	2	5,0	2	6,1	32	14,7	49
7	Narciarska	1	2,0	0	0,0	10	8,8	13	26,5	8	20,0	8	24,2	24	11,0	64
8	Konna	0	0,0	2	18,2	8	8,0	6	12,2	5	12,5	0	0,0	17	8,3	38
9	Suma odpowiedzi	90	×	27	×	215	×	135	×	89	×	80	×	365	×	1001
10	Liczba osób; średnia	49	1,8	11	2,5	113	1,9	49	2,8	40	2,2	33	2,4	218	1,7	513

Turystykę konną uprawia niewielki odsetek badanych. Najniższy odsetek obserwuje się u osób z dysfunkcją narządu wzroku (6,4%), a najwyższy w przypadku dysfunkcji słuchu (9,0%).

Analizując problematykę barier w uprawianiu turystyki kwalifikowanej, jakie podają badani, na pierwsze miejsce wysuwa się bariera finansowa, którą za najważniejszą uważa: 88,2% osób z dysfunkcją narządu wzroku, 85,0% osób z dysfunkcją narządu słuchu i 82,3% - osób z dysfunkcją narządu ruchu. Dlatego też przy niskim statusie materialnym będzie zwiększało się relatywnie uczestnictwo badanych w tańszych formach turystyki kwalifikowanej, a zmniejszało w bardziej kosztownych (tablica 2).

Najsilniej zaznacza się wpływ statusu materialnego na uprawianie turystyki pieszej nizinnej u osób z dysfunkcją narządu ruchu. Aż 91,1% osób z tej grupy przy złej sytuacji materialnej uprawia tę formę turystyki, natomiast w przypadku badanych o dobrym statusie z tej grupy tylko 58,6% uprawia turystykę pieszą nizinną. Również ten wpływ jest bardzo widoczny wśród osób z dysfunkcją wzroku,

gdzie odpowiednie wartości wynoszą: 85,5% i 56,7%. Status materialny nie różnicuje istotnie uczestnictwa w turystyce pieszej nizinnej osób z dysfunkcją słuchu – odpowiednie wartości wynoszą: 62,5% i 57,3%. Przedstawione powyżej różnice są statystycznie istotne ($p=0,003$). Jak wynika z tablicy nr 2 turystyka górską, jako taka nie jest trudną dla osób z dysfunkcją wzroku, większą barierę stanowi dla nich sytuacja materialna.

Tablica 2. Częstość uprawiania określonych form turystyki kwalifikowanej, a status materialny

L.k.	Formy turystyki	Status materialny	Dysfunkcja						Razem		Istotność różnic
			Wzroku		Słuchu		Narządu ruchu		n	%	
			n	%	n	%	n	%			
1	Piesza nizinna	dobry	55	56,7	47	57,3	85	58,6	187	57,7	$z=2,972$ $p=0,003$
		zły	65	85,5	25	62,5	44	91,1	134	71,3	
2	Piesza górską	dobry	70	72,2	53	64,6	53	36,5	176	54,3	$z=2,810$ $p=0,005$
		zły	29	38,2	25	62,5	23	31,9	77	41,0	
3	Kolarska	dobry	20	20,6	28	34,1	16	11,0	64	19,8	$z=2,106$ $p=0,035^*$
		zły	6	7,9	15	37,5	13	18,1	34	18,1	
4	Kajakowa	dobry	20	20,6	6	7,3	9	6,2	35	10,8	$z=1,958$ $p=0,050$
		zły	2	2,6	1	2,5	7	9,7	10	5,3	
5	Żeglarska	dobry	9	9,3	5	6,1	11	7,6	25	7,7	$z=1,605$ $p=0,053$
		zły	3	3,9	1	2,5	3	4,2	7	3,7	
6	Motorowa	dobry	2	2,1	11	13,4	19	13,1	32	9,9	$z=2,376$ $p=0,018$
		zły	0	0,0	2	5,0	6	8,3	8	4,3	
7	Narciarska	dobry	6	6,2	22	26,8	18	12,4	46	14,2	$z=2,350$ $p=0,018$
		zły	2	2,6	6	15,0	5	6,9	13	6,9	
8	Turystyka konna	dobry	6	6,1	9	11,0	10	6,9	25	7,7	$z=0,158$ $p=0,874$
		zły	4	5,3	2	5,0	7	9,7	13	6,9	
9	Liczba badanych	dobry	97	56,1	82	67,2	145	66,8	324	100	$\chi^2=5,854$ $p=0,054$
		zły	76	43,9	40	32,8	72	33,2	188	100	

* Różnica istotna ma miejsce tylko w przypadku dysfunkcji wzroku

W przypadku dobrego statusu materialnego, aż 72,2% badanych uprawia turystykę górską, podczas gdy przy złym statusie uczestnictwo spada prawie dwukrotnie (38,2%). W przypadku dysfunkcji słuchu obserwuje się brak wpływu statusu materialnego na częstość uprawiania turystyki górskiej. Częstość uprawiania w obu przypadkach jest wysoka i wynosi odpowiednio: 64,6% i 62,5%. Zaznacza się wpływ statusu materialnego na uprawianie turystyki pieszej górskiej wśród osób z dysfunkcją narządu ruchu. W przypadku dobrego statusu materialnego 36,5% badanych w tej grupie uczestniczy w tej formie turystyki, podczas gdy przy złej sytuacji materialnej procent ten jest niższy i wynosi 31,9. Różnice te są statystycznie istotne ($p=0,005$). W przypadku dysfunkcji wzroku obserwuje się wysoki wpływ statusu materialnego na uprawianie turystyki kolarskiej, 20,6% osób uprawia tę formę turystyki, natomiast przy złym statusie materialnym, tylko 7,9%. Jest to uwarunkowane kosztami związanymi ze specjalistycznym sprzętem. W środowiskach osób z dysfunkcją słuchu i narządu ruchu obserwuje się większy procent osób uprawiających tę formę turystyki przy jednocześnie niskim statusie materialnym. W pierwszym przypadku odpowiednie wartości wynoszą: 34,1% i 37,5%, a w drugim: 11,0% i 18,1%. Różnica statystycznie istotna występuje tylko w przypadku dysfunkcji wzroku ($p=0,035$).

W przypadku turystyki kajakowej zaznacza się bardzo wysoki wpływ statusu materialnego na uczestnictwo w tej formie, gdyż 20,6% badanych o dobrym statusie uprawia ją, podczas gdy przy złym statusie uczestnictwo spada do 2,6%. Wśród osób z dysfunkcją narządu słuchu obserwuje się również duże zróżnicowanie uczestnictwa w turystyce kajakowej, jednak jest ono znacznie niższe i wynosi odpowiednio: 7,3% i 2,5%. Specyficzne zróżnicowanie w uprawianiu turystyki kajakowej występuje u osób z dysfunkcją narządu ruchu, gdzie częstość jej uprawiania jest większa w przypadku posiadania złego statusu materialnego, a odpowiednie wartości wynoszą: 6,2% i 9,7%. Różnice te są statystycznie istotne ($p=0,050$). Lepszy status materialny warunkuje wyższe uczestnictwo badanych w turystyce żeglarskiej we wszystkich trzech dysfunkcjach. Średnio 7,7% badanych z dobrym statusem materialnym uprawia turystykę żeglarską, a tylko 3,7% przy złym statusie materialnym. Są to różnice statystycznie istotne ($p=0,026$).

Analiza uczestnictwa badanych w turystyce motorowej pozwala stwierdzić, że w przypadku osób z dysfunkcją wzroku, tylko 2 osoby (2,1%) z dobrym statusem materialnym uprawiają tę formę turystyki-

ki. Natomiast w przypadku dysfunkcji słuchu i narządu ruchu 13,4% i 13,1% osób z dobrym statusem materialnym uprawia tę formę turystyki. Natomiast przy złym odpowiednio: 5% i 8,3%. Obserwowane różnice są statystycznie ($p=0,018$).

Uprawianie turystyki narciarskiej jest dość liczne, gdyż uprawia ją łącznie 59 badanych (21,1 %). We wszystkich przypadkach zaznacza się wpływ statusu materialnego na uczestnictwo w turystyce narciarskiej. W przypadku dysfunkcji wzroku, gdzie najmniej badanych uprawia tę formę, 8,1% to osoby o dobrym statusie materialnym, a 4% o złym statusie - są to osoby niedowidzące. Najliczniej turystykę narciarską uprawiają osoby z dysfunkcjami słuchu (przy dobrym statusie 26,8%, a przy złym 15,0%). Wśród osób z dysfunkcją narządu ruchu, 12,4% badanych z dobrym statusem materialnym uprawia tę formę, natomiast ze złym statusem 6,9% osób.

Turystyka konna wśród badanych cieszy się relatywnie dużym zainteresowaniem. Uprawia ją łącznie 38 badanych, tj. 7,4%. W przypadku dysfunkcji wzroku formę tę uprawiają przede wszystkim osoby niedowidzące i wśród nich nie zaznacza się wpływ statusu materialnego. W przypadku turystyki konnej nie stwierdza się istotnego statystycznie wpływu statusu materialnego i dysfunkcji na częstość uprawiania tej formy turystyki ($p=0,874$).

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Na podstawie wyników badań można stwierdzić, iż na uczestnictwo osób niepełnosprawnych w turystyce kwalifikowanej wpływa w istotny sposób zarówno rodzaj dysfunkcji, jak i poziom statusu materialnego. Najsilniej zaznacza się wpływ dysfunkcji w przypadku narządu wzroku, która to w stosunku do innych dysfunkcji najbardziej różnicuje badanych w zaangażowanie w poszczególne formy turystyki kwalifikowanej. Porównując turystykę pieszą nizinną z górską, to w pierwszym przypadku ponad 80% niewidomych i ociemniałych uczestniczy w tej formie turystyki. Uczestnictwo to zmniejsza się w przypadku turystyki górskiej i u niewidomych wynosi 53,1%, a u osób ociemniałych 6,4%. Natomiast u osób niedowidzących różnica w uczestnictwie w turystyce pieszej nizinnej i górskiej jest niewielka (7,1 punkta procentowego). Zależy to od tego czy dysfunkcja jest nabyta, czy też wrodzona. W przypadku dysfunkcji słuchu różnica ta wynosi 5,2 punkta procentowego. Natomiast w przypadku narządu ruchu różnica jest wysoka i wynosi 25,3 punkta procentowego. Zwraca uwagę wpływ dysfunkcji na uprawianie turystyki kajakowej. Najwięcej tę formę turystyki uprawiają osoby z dysfunkcją narządu wzroku (13,3%). W pozostałych dysfunkcjach jest on znacznie niższy i wynosi w dysfunkcji słuchu 5,7%, a w dysfunkcji ruchu 7,3%.

Analizując wpływ statusu materialnego na uczestnictwo badanych w formach turystyki kwalifikowanej, należy stwierdzić jego istotny i znaczący wpływ na częstość uprawiania poszczególnych form. Przykładowo w turystyce pieszej nizinnej w przypadku dobrego statusu materialnego uczestnictwo badanych z poszczególnymi dysfunkcjami jest zbliżone do siebie i niezależne od dysfunkcji (zawiera się w przedziale 56,7% do 58,6%). Natomiast w przypadku złego statusu materialnego u badanych z dysfunkcją wzroku i narządu ruchu uczestnictwo w tej formie jest wyraźnie wyższe i wynosi odpowiednio 85,5% i 91,1%, podczas gdy u osób z dysfunkcją słuchu znacznie spada i wynosi 62,5%. Wynika z tego, że w przypadku złego statusu obserwuje się wpływ dysfunkcji na częstość uprawiania tej formy. W dysfunkcji wzroku obserwuje się największy wpływ poziomu statusu materialnego na poziom uczestnictwa (dobry status powoduje relatywnie wyższy wzrost poziomu uczestnictwa, a niski relatywnie bardziej zmniejsza poziom uczestnictwa).

WNIOSKI

1. Najsilniejszy wpływ na uprawianie turystyki kwalifikowanej ma status materialny w poszczególnych dysfunkcjach.
2. Analiza łączna wpływu dysfunkcji i statusu materialnego na strukturę uczestnictwa w formach turystyki kwalifikowanej wykazuje interakcje między tymi czynnikami.

STRESZCZENIE

Turystyka kwalifikowana jest tzw. turystyką właściwą i pełni bardzo ważną rolę w życiu człowieka niosąc w sobie elementy rozwijające fizycznie, zdrowotnie, etycznie, estetycznie, moralnie, politycznie. Jest to turystyka o charakterze aktywnym, kreatywnym. Definicję turystyki kwalifikowa-

nej można najprościej przedstawić, że jest to forma do uprawiania, której są potrzebne określone kwalifikacje, umiejętności oraz sprzęt, taki jak np. narty, kajak, rower, itp. Dla osób niepełnosprawnych turystyka jest szeroko pojętą formą rehabilitacji, a ze względu na swój charakter właśnie turystyka kwalifikowana szczególnie jest przydatna w tym procesie. Celem opracowania jest przedstawienie uczestnictwa osób niepełnosprawnych w turystyce kwalifikowanej. Materiał badawczy liczący 979 osób stanowią osoby niepełnosprawne z dysfunkcjami wzroku (334), słuchu (224) i narządu ruchu (421). Narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz wypełniany przez respondentów w trakcie wywiadu. Pytania zastosowane w wywiadzie były odpowiednio ukierunkowane na cel badań i dotyczyły zagadnień uprawiania turystyki kwalifikowanej przez osoby niepełnosprawne. Wyniki badań wskazują na zależności między rodzajem dysfunkcji, a uprawianiem poszczególnych form turystyki kwalifikowanej.

SUMMARY

Qualified tourism is considered to be, so called, proper tourism, and it plays a very significant role in one man's life supplying it with elements which help a human being to develop physically, sanitary, ethically, aesthetically, morally, polytechnically. For disabled persons tourism is a kind of rehabilitation, and because of its character the qualified tourism may be of a special use in this process.

The aim of the paper is to present participation of disabled persons in qualified tourism. The research covered 979 persons among which 334 persons had eye damages, 224 hearing disfunctions and 421 persons motion disfunctions. The base of the investigation was a questionnaire filling out by the respondents during inquiry. Questions applied in the form were adequate to the aim of the research and referred to problems connected with practising qualified tourism by disabled persons. The results show dependences between the kind of disfunction and practising particular forms of qualified tourism.